

הארץ/ספרים

מלאכתם נעשית בידי אחרים

אלישע בר-מאיר

מדריך כרטא: קברי צדיקים בארץ ישראל

הרב ישראל גליס. הוצאת כרטא, 456 עמ', 74 שקלים

מדריך מפה לקברי צדיקים

צבי גילת. הוצאת מפה, 304 עמ', 79 שקלים

לאחרונה נחת על שולחני עלון צבעוני שהופץ בקרב עובדי המוסד הממשלתי שאני מועסק בו, עם הזמנה מפתה: "ארגון העובדים מזמין את ציבור העובדים לטיול בקברי צדיקים באווירה רוחנית. נפתח את סיורנו בראש פינה בקברו של חוני המעגל, משם נעלה לכיוון ביריה ונבקר בקבר רבי יהונתן בן עוזיאל. בהמשך ניסע לקבר יהודה בר אלעאי בצפת. לאחר ארוחת צהריים ביקב דלתון נסיים בקבר רבי שמעון בר-יוחאי במירון. הטיול מסובסד, כל הקודם זוכה!"

כדי להתכונן כראוי לסיור המסובסד בדקתי את מדריכי הצדיקים שעל המדף. הוצאות מפה וכרטא מתמחות בהפקת מדריכים שימושיים כמו מדריכי טיולים, מסעדות וטיולי אופניים. ברוח הזמן, ועקב הנהייה הגוברת אחר מיסטיקה ורוחניות, הן הוציאו לאור מדריכים לקברי צדיקים כדי לענות על הביקוש הגואה שיצרו גדודי מאמינים גמורים, חילונים גמורים, תיירים, תמהונים ועובדי מדינה הפוקדים בהמוניהם את קברי הצדיקים והקדושים ברחבי ישראל.

בשנים האחרונות גדל גם מספר הקברים הקדושים: אל הקברים העתיקים ועתירי המוניטין שהיו אבן שואבת מזה דורות, נוספו קברי רבנים וצדיקים שחלקם הועלו לכאן ממקומות קבורתם בחו"ל. בישראל קיימים כ-20 אתרים קדושים יהודיים מוכרזים, בהם קבר רחל, קבר רבן גמליאל, קבר הרמב"ם, קבר רבי שמעון בר-יוחאי וקבר דוד המלך. ישנם עוד כ-140 אתרים קדושים שלא מוכרזים ככאלה. על פי נתוני משרד התיירות, בכל שנה מתקיימים כ-3 מיליון ביקורים בקברי קדושים בישראל (לא כולל הכותל המערבי). כלומר תופעה זו, שהשתרשה בהווה הישראלית, היא ענף כלכלי משגשג המגלגל מיליונים.

מה הסיבה לנהירה זו של הישראלים לקברי צדיקים? לדעתי ההסבר נמצא בצורך נפשי להתחבר עם מידותיהם התרומיות של יחידי סגולה, תהליך המוביל להתעלות רוחנית מעל חיי היומיום השגורתיים.

הדמות הבולטת ורבת השפעה ביותר בין האישים שנהגו לעלות אל קברי צדיקים היתה האר"י הקדוש, שב-1570 חזר לארץ ישראל וקבע את מקום

מושבו בצפת. כדי להיות קרוב לקברו של התנא שמעון בר-יוחאי. תלמידו, חיים ויטל, תיאר בפרוטרוט את מנהגו של האר"י הקדוש: "אימתי שהיה מצטרך לדבר עם נביא או עם תנא, היה הולך אל קברו ומשתטח עליו בפישוט ידיים ורגליים ושם פיו על פיו... ומקשר נפש רוח ונשמה שלו עם נפש רוח ונשמה של הצדיק... ובזה היה תחיית העצמות היבשות של השוכנים בקבר".

אפשר לחשוב שהעלייה לקברו של צדיק מאפשרת להתקשר עם ממד פנימי עמוק, שהיא מעוררת את הנשמה החבויה ועוזרת להיפתח ולגעת במסתרי הנפש. יתר על כן, נטען כי יש גמול לעלייה לקברו של צדיק. לפני מותו הבטיח רבי נחמן מברסלב לחסידיו כי "מי שיעלה לקברו בראש השנה, וייתן ג' פרוטות לצדקה, ויאמר י' מזמורי תהילים, ויקשר עצמו לנשמת הצדיק, יעלה אותו רבי נחמן מכל מקום שהוא נמצא בו, ויהיה נמוך ככל שיהיה". אין פלא אפוא שבכל שנה עולים רבבות מאמינים אל קברו של נחמן באומן.

אלא שדרכי הצדיקים והצדיקות נפתלות. בשכונת כנען בצפת, בדירה רגילה בתוך בית מגורים רגיל למראה, נמצא קבר הצדיק דוד ומשה. זהו ציון קבר שעליו מתנוסס שלט גדול המודיע מפורשות שהצדיק דוד ומשה אינו קבור בו (קברו נמצא בהרי האטלס). "יום אחד התעורר אברהם בן חיים, עובד תברואה בעיריית צפת, וסיפר שהצדיק דוד ומשה נגלה לו בחלום והודיע שברצונו להשתכן בביתו. בן חיים מיהר לפנות את החדר שבו ביקש הצדיק להשתכן, אירגן במהירות ספרי קודש, פירסם את הדבר בקרב שכניו והזמין את הציבור לבקר. עד מהרה התחילו אנשים להגיע מכל רחבי הארץ, ועד מהרה התחילו להתגלגל סיפורי נסים: עקרות זכו בפרי בטן, זוגות מסוכסכים שבו לחיות בשלום, נכים הבריאו ומובטלים מצאו פרנסה", כותב צבי גילת במדריך מפה.

תופעה מרתקת היא התקדשותם של קברי חילונים והפיכתם לאתר עלייה לרגל, ביניהם: משה דיין, אילן רמון, רחל, נעמי שמר, ברל כצנלסון, הרצל, זאב ז'בוטינסקי, יצחק רבין, חנה סנש וא"ד גורדון (שהוא הצדיק הנסתר של העלייה השנייה). ראוי לאזכור מיוחד בית העלמין של קבוצת כנרת: "זהו ביקור במחוזות של תום ואידיאליזם, הקרבה וגאווה וגם לא מעט סבל. זהו בית עלמין חילוני, שהמבקרים בו אינם נושאים תפילות וגם לא משתטחים על האבנים, אלא מתכנסים בשקט ושרים. האם שירה, כשהלב דבק במלים ובלחן, אינה תפילה? יש מבקרים, בעיקר ליד קברה של רחל המשוררת, שמשאירים פתק עם כמה מלים מלבם, וגם בזה יש דמיון לנוהגם של המבקרים בקברי צדיקים. אם צדיקים הם אנשי מופת, אנשים צנועים, בעלי חוש צדק מפותח, נכונות להקרבה אישית ויכולת לחבר אדם אל מעמקיו, אולי אפשר לראות בחלק מהקבורים כאן צדיקים בני זמננו", כותב גילת.

השוואה בין שני המדריכים מראה שוני ניכר בגישה. אמנם מספר הצדיקים המקוטלגים דומה בשניהם (267 צדיקים במדריך כרטא ו-273 במדריך מפה), אך ההתייחסות אליהם שונה. הרב ישראל גליס מצרף לכל צדיק ציטטה מהמקורות, מפרט את מיקום הקבר ומצרף תפילות ומזמורי תהילים, כגון תפילה נגד עין הרע, תפילה למציאת דירה ותפילה נגד חלומות קשים. לעומתו,

ניכר בספרו של צבי גילת שתפישתו את מוסד הצדיקות שונה, "חילונית" יותר. הוא כולל במדריך את קבריהם של דוד בן גוריון, גולדה מאיר ומנחם בגין, דבר שלא יעלה על הדעת אצל גליס.

צבי גילת שקד על הכנת המדריך במשך שנתיים שבהן סייר וביקר במקומות הקדושים ובמקביל חקר את המקורות. בנוסף לסיפור קורות חייו של כל צדיק (שנעדר במדריך כרטא), מובאות בספרו מסורות ואגדות שנקשרו בהם, ומפורטות הסגולות המיוחסות לקברים השונים. כל צדיק והמומחיות שלו: בריאות: שמעון בר יוחאי, גשם: חוני המעגל, הצלחה בבחינות: שמעיה ואבטליון, פוריות: חבקוק, לידת בן זכר: יוסי דפקיעין, פרנסה: אברהם יהושע השיל מאפטא.

מדריך כרטא כולל מפות מפורטות שמורות כיצד להגיע אל האתרים ושזור בצילומי צבע של קברי הצדיקים. מדריך מפה מאויר ברישומים של דימיטרי בליאקוב. את הטקסט מלוות אמרות נאות מדברי חכמים, דוגמת: "שמעון בן גמליאל אומר: כל ימי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. לא המדרש עיקר אלא המעשה, וכל המרבה בדברים מביא לחטא".

השתטחות על קבר האר"י הקדוש בצפת.

ד"ר אלישע בר-מאיר הוא מנהל מחלקת רדיולוגיה בבית-חולים בני ציון בחיפה